

ทัศนะและการจัดการปัญหา ยาเสพติดตามแนวทางมุสลิม

PERSPECTIVES AND APPROACH TO DRUG PROBLEM BY MUSLIM WAY

พ.ต.ท.พรชัย กิตติชญาณรงค์¹ ดร.สุพรรณณี ไชยอำพร²

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่องทัศนะและการจัดการปัญหา ยาเสพติดตามแนวทางมุสลิมเป็นการศึกษาเพื่อหาแนวทางในการแก้ปัญหา ยาเสพติดที่เป็นปัญหาสำคัญของประเทศ โดยอาศัยแนวทางยุติธรรมชุมชนและบริบทของความเป็นมุสลิมเป็นแนวทางการแก้ปัญหา การศึกษาใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นการศึกษาข้อมูลเชิงลึกจากการสัมภาษณ์ และการศึกษาเอกสาร เน้นการบรรยายเชิงพรรณนาประกอบกับข้อมูลที่ปรากฏ

การศึกษาพบว่ากระบวนการยุติธรรมชุมชนเกี่ยวกับยาเสพติด คือ 1.การป้องกันควบคุมอาชญากรรมและการกระทำผิด 2.การจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ 3.การเยียวยาและเสริมพลัง และ 4.การรับผู้กระทำผิดคืนสู่ชุมชน กระบวนการยุติธรรมชุมชนของอิสลามนั้นมองค้ประกอบที่สอดคล้องเหมาะสมกล่าวคือ มีข้อตกลงร่วมกันของชุมชนหรือ“ฮุกุมฟากัด” มีการป้องกันความขัดแย้งในชุมชนโดย “ฮีบาดะฮอ” มีกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์โดย “มุชาวาเราะฮ์ฮอ” มีการเยียวยาและฟื้นฟูผู้กระทำผิดหรือ “เตาเบฮอ” และท้ายสุดเป็นการคืนคนดีสู่สังคมซึ่งเป็นการครบกระบวนการยุติธรรมชุมชนเช่นเดียวกัน

ชุมชนธรณีคำ(นามสมมุติ)มีการนำกระบวนการยุติธรรมชุมชนมาประยุกต์ใช้ในชุมชนจนได้รับผลสำเร็จจนกระทั่งได้รับคำยกย่องจากกองบังคับการตำรวจนครบาล 3 ให้เป็นชุมชนสีขาวปลอดจากยาเสพติด จึงเห็นได้ว่าแนวทางยุติธรรมชุมชนแบบมุสลิมมีส่วนสำคัญในการป้องกันปัญหา ยาเสพติด

คำสำคัญ: ยุติธรรมชุมชน กฎหมายอิสลาม ยาเสพติด ชุมชนสีขาว

¹รองผู้กำกับการ สภ.คลองเขื่อน นักศึกษาปริญญาเอก คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

²รองศาสตราจารย์ คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

Abstract

The research study aims at investigating the existing Muslim-based perspectives and ways to cope with the drug problems, which are considered very critical in Thailand. Concepts and theories on community justice were employed and description on Muslim contexts was given. As a qualitative study, in-depth interviews and document analysis were conducted, with emphasis on descriptive findings.

The findings posit that the process of community justice contributed to drug problems in four aspects, including: (1) prevention and control on crimes and wrongdoings, (2) conflict management through reconciliation, (3) remedy and reinforcement, and (4) return of the culprits to the community. Also, the Muslim justice process was found to have proper elements contributing to the following areas: (1) community consensus called “Hukum Pakat,” (2) community conflict prevention called “Hibada,” (3) community reconciliation justice called “Musawah,” (4) community remedy and rehabilitation for the culprits known as “Tawbah,” and (5) community return of decent citizens, as the completion stage of the community justice.

The so-called Thoraneekum Community (pseudonym) was reported to adopt and apply the Muslim-based community justice process so successfully and satisfactorily that it was entitled a drug-free community or “white community” by the Thai Metropolitan Police Division 3. Thus, the Muslim-based community justice has played a vital role in coping with the drug problems.

Keywords: Community Justice, Islamic law, Drug, Drug-free community

ความสำคัญของปัญหาการวิจัย

สังคมไทยในปัจจุบันมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง นับจากนำแผนเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติมาใช้เป็นครั้งแรก ตั้งแต่ พ.ศ. 2504 จนถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นยุคโลกาภิวัตน์ (globalization) มีการรับวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาใช้ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และนวัตกรรมใหม่ๆ เกิดขึ้นมากมาย ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วิธีการดำรงชีวิตของผู้คนในหลายๆ ด้าน ความเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็วนี้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านระบบสังคม กฎเกณฑ์ กฎหมาย ประเพณี วัฒนธรรม การเมืองการปกครอง และส่งผลต่อปรับตัวของผู้คน (สุเทพ สุวีรางกูร, 2551, หน้า 3) เมื่อคนส่วนใหญ่ไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับการ

เปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ ความเสื่อมทางด้านจิตใจ ค่านิยม คุณธรรมของคนในสังคมจึงเกิดขึ้น เช่น การแข่งขันเอารอดเอาเปรียบ นิยมวัตถุ เบียดเบียนและทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คนเริ่มมีความเห็นแก่ตัวมากขึ้น ละเลยต่อประเพณี วัฒนธรรม และคำสั่งสอนทางศาสนา ไม่มีความผูกพันกันทางสังคม มุ่งประโยชน์ส่วนตนมากกว่าส่วนรวม ปัญหาทางสังคมที่ตามมาที่เกิดจากความเสื่อมทางด้านจิตใจที่เห็นได้ชัดและเป็นปัญหาใหญ่ในสังคมไทยขณะนี้ ได้แก่ ปัญหายาเสพติด สำหรับปี พ.ศ. 2553 มีคดียาเสพติดทั้งสิ้น 266,010 ราย จับกุมได้ 281,740 คน คดียาเสพติดก็ยังคงเป็นคดีที่มีสถิติสูงกว่าคดีอาชญากรรมอื่นๆ ของประเทศไทย และคณะรัฐมนตรี

กำหนดให้การแก้ไขและป้องกันปัญหาอาชญากรรมเป็น “วาระแห่งชาติ” ถึงกระนั้นปัญหาอาชญากรรมก็ยังคงเป็น ปัญหาสำคัญของประเทศยังไม่มีแนวทางอย่างชัดเจนในการแก้ปัญหาอย่างยั่งยืนคงมีแต่การปราบปรามจับกุมเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จึงเป็นที่น่าศึกษาว่าแนวทางยุติธรรมชุมชนแบบมุสลิมสามารถนำมาปรับใช้ในการจัดการปัญหาอาชญากรรมได้อย่างยั่งยืนหรือไม่โดยทำการศึกษาร่วมกันที่เป็นมุสลิมเป็นส่วนใหญ่และได้รับรางวัลชุมชนสีขาว

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาทัศนคติและแนวทางในการจัดการปัญหาอาชญากรรม

เพื่อศึกษาแนวทางยุติธรรมชุมชนแบบมุสลิมมาปรับใช้ในการจัดการปัญหาอาชญากรรม

ขอบเขตการวิจัย

ทำการศึกษาดูเฉพาะปัญหาอาชญากรรมและแนวทางแก้ไขจากผู้รู้ทางศาสนา เช่น อิหม่ามและดาโต๊ะยุติธรรมของประเทศไทย รวมทั้งผู้นำทางศาสนาและผู้ร่วมชุมชนในพื้นที่ชุมชนธรรมาภิบาล (นามสมมุติ) ในเขตหนองจอกกรุงเทพมหานคร

สมมติฐานการวิจัย

การใช้แนวทางยุติธรรมชุมชนร่วมกับแนวทางของศาสนาอิสลามมีความเหมาะสมในการจัดการปัญหาของอาชญากรรม

การทบทวนวรรณกรรม และแนวคิด

การศึกษาเรื่องทัศนคติและการจัดการปัญหาอาชญากรรมตามแนวทางมุสลิมผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าและทฤษฎีในหัวข้อที่เกี่ยวข้องตามลำดับดังต่อไปนี้

แนวคิดเกี่ยวกับอาชญากรรม

แนวคิดศาสนาอิสลาม

แนวคิดเกี่ยวกับยุติธรรมชุมชน

1. แนวคิดเกี่ยวกับอาชญากรรม

ในปัจจุบัน สังคมไทย มีอาชญากรรมเกิดขึ้นมากมาย และนับวันยิ่งเพิ่มความรุนแรงทั้งในแง่ของการลงมือกระทำของอาชญากร และในแง่ของผลกระทบต่อเกิดจากอาชญากรรมในรูปแบบต่าง ๆ ทำให้ส่งผลกระทบต่อจิตใจของคนในสังคมอย่างมาก ปัญหาสังคมเป็นสภาวะทางสังคม และพฤติกรรมของบุคคลที่ไม่พึงปรารถนาที่สร้างความสับสนวุ่นวายเดือดร้อน หรือความทุกข์ให้กับบุคคลจำนวนมาก แสดงถึงความไม่เป็นระเบียบ และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการวางแผนการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาสังคม ปัญหาสังคมเหล่านี้รวมไปถึงรูปแบบพฤติกรรมเบี่ยงเบนทั้งหลาย เช่น ปัญหาอาชญากรรม อาชญากรรม การว่างงาน โสเภณี ภัยพิบัติ และการฆ่าตัวตาย

ความหมายของอาชญากรรม

อาชญากรรม (crime) คือ การกระทำผิดต่อกฎหมาย และศีลธรรมที่ห้ามเอาไว้ ไม่ใช่เรื่องส่วนบุคคล แต่เป็นเรื่องส่วนรวม ผู้กระทำผิดต้องได้รับโทษตามกฎหมาย โดยการจัดการของเจ้าหน้าที่บ้านเมือง จากนิยามนี้อาชญากรรมมีอยู่ 2 นัยใหญ่ ๆ คือ ในด้านกฎหมาย การกระทำผิดฝ่าฝืนละเมิดกฎหมายอาญา กฎหมายบัญญัติเอาไว้ว่าเป็นความผิดในแง่ศีลธรรม การกระทำชั่วผิดไปจากหลักความจริง ถูกต้องมีเหตุผล มีโทษ มีผลเสียหาย สร้างความเดือดร้อนวุ่นวายให้กับตนเอง และสังคม พฤติกรรมการกระทำผิดทั้งหลาย พฤติกรรมชั่วร้ายเบี่ยงเบนไปจากบรรทัดฐาน ค่านิยม วัฒนธรรม กฎหมายที่ทุกคนในสังคมยอมรับยึดถือเป็นหลักปฏิบัติ เป็นลักษณะฝ่าฝืนละเมิดกฎหมาย และศีลธรรมที่บัญญัติห้ามเอาไว้ มีโทษภัยอันตรายต่อสังคม ผู้กระทำผิดฝ่าฝืนละเมิดต้องถูกลงโทษ (สุเทพ สุวีรางกูร, 2551, หน้า 106)

สังคมไทยกับอาชญากรรม

ในชุมชนแต่ละชุมชนเต็มไปด้วยปัญหาสังคม เช่น ปัญหาสิ่งเสพติดให้โทษ ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาครอบครัว ปัญหาการว่างงาน จึงสมควรที่จะต้องมี การปรับปรุงชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว

ภาพ 1 สาเหตุปัญหาอาชญากรรม

และกระตุ้นเตือนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนให้มีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ในเรื่องเกี่ยวกับสภาพครอบครัว และชุมชน ปัญหาสำคัญที่มีแนวโน้มที่จะก่อให้เกิดปัญหาอาชญากรรม ได้แก่ ปัญหาภายในครอบครัว ปัญหาสิ่งแวดล้อมรอบบ้าน ปัญหาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน และสภาพความปลอดภัยและสภาพแวดล้อมในชุมชน (โสภา ชูพิกุลชัย ขปีถมนันท์, 2548, หน้า 88)

จากสภาพสังคมไทย มีเหตุปัจจัยแวดล้อมหลายอย่าง ที่อาจจะเป็นสาเหตุของการเกิดปัญหาอาชญากรรมได้ เช่น สาเหตุเนื่องจากความบกพร่องทางจิต เป็นโรคจิต โรคประสาท มีความก้าวร้าว มีความรู้สึกนึกคิดต่อต้านเป็นปฏิกิริยาต่อสังคม สภาพของจิตใจที่ถูกบังคับ เป็นเหตุให้บุคคลกระทำผิด หรืออาจจะเกิดจากสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคม เช่น สภาพเศรษฐกิจฝืดเคือง การว่างงาน ผู้ที่ว่างงาน ทำให้สภาพจิตใจและอารมณ์ไม่ดี การว่างงานทำให้ขาดรายได้เลี้ยงชีพเป็นสาเหตุหนึ่งที่เป็นชนวนให้ก่ออาชญากรรม การติดสิ่งเสพติด³ ทำให้ประสาทหลอน ควบคุมสติไม่ได้

ยาเสพติด จึงมักจะเป็นสะพานก่ออาชญากรรมได้ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ในปัจจุบันสังคมไทยได้รับเอาวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาปฏิบัติในการดำเนินชีวิต เช่น การแต่งกาย ความสัมพันธ์ทางเพศ อันเป็นการยั่วยุความรู้สึกทางกามารมณ์ ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งของอาชญากรรม ความเสื่อมทรามทางศีลธรรม ปัจจุบันสังคมไทยมีวัฒนธรรมทางวัตถุ เจริญล้ำหน้ากว่าวัฒนธรรมทางจิตใจ ฉะนั้นผู้ที่ขาดการอบรมทางจิตใจจึงประกอบอาชญากรรมเพื่อแสวงหาวัตถุอันเป็นสิ่งปรารถนา ค่านิยมที่ผิด เช่น การเป็นนักเลงโต สร้างกลุ่มอิทธิพลอำนาจ แข่งขันต่อสู้ช่วงชิงกันเมื่อมีความต้องการรุนแรง ไม่มีความชอบธรรมจะได้มา ก็ฉ้อโกง ลัก ปล้น สภาพครอบครัว เป็นสิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลกระตุ้นให้บุคคลกลายเป็นอาชญากรรมได้ เช่น ครอบครัวที่ยากจน ครอบครัวที่บิดามารดาแตกแยก บุคคลบางประเภทจำเป็นต้องดิ้นรนต่อสู้ด้วยการเป็นอาชญากรรมหาเงินโดยทางผิดกฎหมาย

การป้องกันแก้ไขอาชญากรรม

อาชญากรรมเป็นปรากฏการณ์การขัดแย้งทางสังคม มีผลกระทบกระเทือนทำลายความเป็นระเบียบเรียบร้อยความสงบสุขของสังคม จึงเป็นภาระหน้าที่ของสมาชิกทุกคนในชุมชน ที่จะต้องร่วมมือร่วมแรงร่วมใจ สอดส่องดูแลแก้ไขป้องกัน ซึ่งมีแนวทางการป้องกันแก้ไขอาชญากรรม ดังนี้ (สุเทพ สุวีรางกูร, 2551, หน้า 116) การขัดเกลาทางสังคม การลงโทษทัณฑ์ การร่วมกันรับผิดชอบ และเศรษฐกิจ

2. แนวความคิดเกี่ยวกับศาสนาอิสลาม

ศาสนาอิสลามเป็นศาสนาหลักศาสนาหนึ่งของโลกที่ถือกำเนิดมานานกว่า 1,400 ปี มีประชากรที่นับถือศาสนาอิสลามในประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (South-East Asia) อยู่ถึงประมาณ 214 ล้านคน (พ.ศ. 2552) ซึ่งเป็นสัดส่วนเกือบครึ่งของประชากรในประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งหมด ดังนั้นศาสนาอิสลามจึง

³พระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พุทธศักราช 2522 ที่ใช้ในปัจจุบันได้กำหนดความหมายสิ่งเสพติดให้โทษดังนี้ สิ่งเสพติดให้โทษ หมายถึง "สารเคมีหรือวัตถุชนิดใดๆ ซึ่งเมื่อเสพเข้าสู่ร่างกายไม่ว่าจะโดยรับประทาน ดม สูบ ฉีด หรือด้วยประการใดๆ แล้วทำให้เกิดผลต่อร่างกายและจิตใจในลักษณะสำคัญ เช่น ต้องเพิ่มปริมาณการเสพขึ้นเรื่อยๆ มีอาการขาดยาเมื่อไม่ได้เสพ มีความต้องการเสพทั้งทางร่างกายและจิตใจอย่างรุนแรงอยู่ตลอดเวลา และทำให้สุขภาพทรุดโทรมลง กับให้รวมตลอดถึงพิษ หรือส่วนของพิษที่เป็นหรือให้ผลผลิตเป็นยาเสพติดให้โทษหรืออาจใช้ผลิตเป็นยาเสพติดให้โทษ และสารเคมีที่ใช้ในการผลิตยาเสพติดให้โทษด้วย ทั้งนี้ ตามที่รัฐมนตรีประกาศในราชกิจจานุเบกษา แต่ไม่หมายความถึงยาสามัญประจำบ้านบางตำรับ ตามกฎหมายว่าด้วยยาที่มียาเสพติดให้โทษผสมอยู่" ที่มา (วิกิพีเดีย, 2554)

เป็นศาสนาที่สำคัญในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้รวมถึงประเทศไทยด้วย โดยศาสนาอิสลามเข้ามาในประเทศไทยเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ราวศตวรรษที่ 13 เข้ามาพร้อมกับทำการค้าควบคู่กับการเผยแพร่ศาสนา โดยใช้การเดินทางทางเรือจากอาหรับและเปอร์เซียเข้าสู่แหลมมาลายู (กาญจนี ละอองศรี และ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2552, หน้า 63, 78-79, 270-271) อิสลาม หมายถึงการยอมจำนนโดยสิ้นเชิงต่ออัลลอฮ์ ผู้ทรงสร้างมนุษย์และจักรวาลสถาบันศาสนา สำหรับคนไทยมุสลิมนั้นมีความสำคัญเป็นอย่างมากเพราะวิถีการดำเนินชีวิตของมุสลิมอยู่บนครรลองของศาสนาอิสลามอย่างแยกกันไม่ออกและศาสนาอิสลามไม่มีนักบวชมีแต่ผู้นำทางศาสนา ผู้นำศาสนาอิสลามมีหลายระดับตั้งแต่ระดับหมู่บ้าน อำเภอ จังหวัดและระดับชาติ ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็นบิลัฮ์ คอเต็บ อิหม่าม คณะกรรมการประจำมัสยิด คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด และคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย

องค์ประกอบของศาสนาอิสลามมี 5 ประการ ได้แก่ (สมาน ตีอราแม, 2545, หน้า 8)

- 1) พระศาสดา คือ ท่านศาสดามูฮัมหมัด
- 2) พระคัมภีร์อัล-กุรอาน
- 3) ผู้สืบทอดศาสนาหรือสาวก คือ มุสลิมทุกคน
- 4) ศาสนสถาน คือ มัสยิด
- 5) พิธีกรรม เช่น การละหมาด การประกอบพิธีฮัจญ์

ชีวิตของมุสลิมทุกคนต้องอยู่ในแนวทางอิสลามนับตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย หลักจริยวัตรของศาสดามูฮัมหมัดคือแนวทางในการดำเนินชีวิตของมุสลิม (ชัยวัฒน์ ปานบุญทอง, 2541, หน้า 23-29) หลักการเบื้องต้นของศาสนาอิสลามก็คือการมีศรัทธาเป็นเบื้องต้นโดยมีหลักของศรัทธา(รูกันอิหม่าน หรืออะกีดะฮ์) คือ ศรัทธาต่ออัลเลาะห์ ศรัทธาต่อพวงเทพ (มลาอิกฮ์) ศรัทธาต่อพระคัมภีร์ทั้งหมด ศรัทธาต่อพระศาสดาทั้งหลาย ศรัทธาต่อวันอาสาน และศรัทธาเกี่ยวกับเกณฑ์ความดีความชั่ว นอกจากการศรัทธาต่อหลักศาสนาแล้วชาวมุสลิมยังมีข้อปฏิบัติตามบัญญัติแห่งพระผู้เป็นเจ้า

(อิบาดะฮ์) คือ การปฏิบัติตามธรรมวินัย การทำคุณต่อบิดามารดา การสงเคราะห์ผู้ยากไร้ การรักษาคำมั่นสัญญา ความซื่อตรงในการแลกเปลี่ยนซื้อขาย การชวนชวยหาเลี้ยงชีพในทางสุจริต การศึกษาหาความรู้ มีมารยาทดีและมีความสุขอ่อนโยน มีการเชิญชวนกันทำความดีหรือเรียกร้องตักเตือนให้ละเว้นความชั่ว ความอดกลั้นและอดทนต่อความยากลำบาก ให้ความร่วมมือในการรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง การรักษาสุขภาพอนามัยและความสะอาด การสู้เพื่อรักษาถิ่นที่อยู่และสิทธิเสรีภาพ เป็นต้น จะเห็นได้ว่าแนวทางอิสลามเป็นแนวทางของการปฏิบัติอย่างเคร่งครัดและเป็นสิ่งที่ชาวมุสลิมยึดถืออย่างยิ่ง นอกจากแนวทางอิสลามเป็นแนวทางการดูแลตนเองแล้วยังเป็นแนวทางในการปฏิบัติต่อกันทางสังคมของชาวมุสลิมอีกด้วย

จากที่กล่าวมาแสดงให้เห็นข้อวัตรปฏิบัติของชนมุสลิมและยังมีข้อห้ามพิเศษอื่นๆอีกเช่น ห้ามเสพของมีนเมาและยาเสพติด ห้ามเล่นการพนัน ห้ามกระทำความกอนาจาร ห้ามเอาไรต์เอาเปรียบ ห้ามรับหรือให้สินบน ห้ามอำพรางหรือให้การเท็จ ห้ามการฆาตกรรมและอัตตวินิบาตกรรม เป็นต้น

ศาสนาอิสลามยังมีหลักปฏิบัติอิสลาม หลักปฏิบัตินี้เรียกว่า “รูกนอิสลาม” คือ บทบัญญัติของศาสนาอิสลามที่ต้องปฏิบัติมี 5 ประการ คือ

- 1) ต้องปฏิญาณตน “แท้จริงไม่มีพระเจ้าอื่นใดเว้นแต่อัลเลาะห์”
- 2) ต้องกระทำละหมาดวันละ 5 เวลา
- 3) การถือศีลอด
- 4) ต้องบริจาคทรัพย์
- 5) การบำเพ็ญฮัจญ์

หลักการปฏิญาณตนนั้นถือว่าเป็นหัวใจของการเป็นมุสลิมเนื่องจากเป็นการประกาศให้ตนเองและผู้อื่นทราบว่าวิถีการดำเนินชีวิตจะอยู่บนครรลองของอิสลามอันมีพระมหาคัมภีร์ (อัล-กุรอาน) เป็นเสมือนธรรมนูญของชีวิต สำหรับศาสนาอิสลามนั้นอาณาจักรและศาสนจักรไม่อาจแยกจากกันได้เหมือนศาสนาพุทธหรือศาสนาอื่นๆ จึงทำให้ผู้นำศาสนาอิสลามมีส่วนเป็น

อย่างมากในการพัฒนา มุสลิมคือธรรมทายาทของพระ ศาสดาให้ปฏิบัติภารกิจที่พระศาสดาได้รับพระบัญชา มาจากพระเป็นเจ้า คือ การถักทอ ปรง ซ่อมมนุษย์ให้แก่แต่ละ คนปฏิบัติอยู่ในกรอบแห่งสันติภาพและกรอบแห่งความ สุข ซึ่งแนวทางปฏิบัติของมุสลิมนอกจากการปฏิบัติต่อ อัลลอฮ์ แล้วยังมีการปฏิบัติต่อผู้อื่นและสังคม เพื่อ แสวงหาความสุขของตนและนำไปสู่สังคมที่สงบสุข

3.แนวคิดเกี่ยวกับยุติธรรมชุมชน

กระบวนการยุติธรรมชุมชน(Community Justice) เป็นแนวคิดต่อเนื่องจากกระบวนการมีส่วนร่วม ของประชาชนในการปกครอง เปลี่ยนการเมืองแบบ ตัวแทนมาเป็นแบบมีส่วนร่วม ซึ่งเกิดขึ้นนานแล้วในต่าง ประเทศแต่สำหรับประเทศไทยเพิ่งตื่นตัวและตอบรับเมื่อ มีรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2540 โดยเน้นการแก้ปัญหา ภาครัฐมิได้กระทำแต่การใช้อำนาจหากแต่ต้องคำนึงถึง ความยุติธรรมในสังคมด้วย สังคมที่ไม่เป็นธรรมนำไปสู่ ปัญหาอาชญากรรมได้ ดังนั้นระบบยุติธรรมทางอาญาที่ มีประสิทธิภาพจะต้องพัฒนาทั้ง “ความยุติธรรมทาง อาญา” และ “ความยุติธรรมทางสังคม” ไปพร้อมๆกัน กระบวนการยุติธรรมชุมชนให้ความสำคัญกับแก่น มากกว่าเปลือก นั่นคือการให้ความสำคัญกับเนื้อแท้ของ ความยุติธรรม มากกว่าพิธีกรรมที่เป็นทางการของความ ยุติธรรม ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (restorative justice) เป็นปรัชญา วิถีคิด วิถีชีวิต ที่มุ่งสู่ ความสัมพันธ์ ที่ดีงาม (right relationship) ของมนุษย์และสรรพสิ่ง ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต เป็นความสัมพันธ์ที่ให้เกียรติกัน และกัน เห็นคุณค่าและความงามของกันและกัน ยึดหลัก ความเสมอภาค ยอมรับในความแตกต่างด้วยความ เคารพและให้เกียรติ กระบวนการยุติธรรมภายใต้ กระบวนทัศน์ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ได้พัฒนาเป็น งานยุติธรรมชุมชน ซึ่งกินความกว้างกว่ากระบวนการ ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (อังคณา บุญสิทธิ์, 2551, หน้า 5-7) ดังนั้นงานยุติธรรมชุมชนจึงอยู่ในกระบวนทัศน์การ มีส่วนร่วมของชุมชนให้ประชาชนและชุมชนมีส่วนร่วมใน

การตัดสินใจทำหน้าที่ในระดับท้องถิ่นมิใช่เป็นอำนาจของ ภาครัฐแต่ฝ่ายเดียว พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ ติดให้โทษ พ.ศ. 2545 ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้ที่ติดเสฟ เข้ารับการบำบัดแทนการส่งไปฟ้องคดี และหากผู้นั้น ปฏิบัติตามเงื่อนไขการบำบัดและผลการบำบัดเป็นที่ พอใจผู้นั้นก็จะได้รับการปลดปล่อยจากคดีและยังจะได้ รับความช่วยเหลืออย่างต่อเนื่องในชุมชนตาม หลักการ “ความยุติธรรมทางสังคม” เพื่อให้สามารถคืนสู่ ชุมชนได้อย่างพลเมืองดี แต่กระบวนการนี้จะไม่ประสบ ความสำเร็จได้เลยหากขาด “กระบวนการมีส่วนร่วม จากชุมชน” อย่างแท้จริง

“ยุติธรรมชุมชนหมายถึงการป้องกัน อาชญากรรม และกิจกรรมที่เกี่ยวกับความยุติธรรมในรูป แบบต่างๆ ในความรับผิดชอบของหน่วยงานใน กระบวนการยุติธรรมหน่วยใดหน่วยหนึ่งที่เปิดโอกาสให้ ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการป้องกันหรือในกิจกรรมนั้น ๆ โดยมีเป้าหมายสุดท้ายเพื่อคุณภาพชีวิตของชุมชน” (Karp & Clear, 2000, p. 324)

กระบวนทัศน์ยุติธรรมชุมชนมีเป้าหมาย สุดท้ายสองประการประการแรกเพื่อลดอาชญากรรม และความหวาดกลัวในอาชญากรรม ประการที่สอง เพื่อ “สร้างความแข็งแกร่ง” ให้กับชุมชนในการปกป้อง คุ้มครองตนเอง โดยเห็นถึงความสำคัญใน “ศักยภาพ ของชุมชนในการจัดสวัสดิการเพื่อสมาชิกของชุมชนโดย ชุมชน” (collective efficacy) ยุทธศาสตร์ยุติธรรม ชุมชนที่สำคัญยิ่งยุทธศาสตร์หนึ่งคือการก่อตั้ง “ศาล ยาเสพติด” หรือ “Drug Court” เพื่อให้การบำบัดฟื้นฟู แก่ผู้ติดยาเสพติดให้โทษ ศาลยาเสพติดยึดหลักปรัชญาที่ว่าจะไม่ทอดทิ้งสมาชิกของชุมชนคนใดให้อยู่ข้างหลัง แต่ จะพยายามถักทอสายสัมพันธ์ของสมาชิกทุกคนเข้าด้วย กันให้แนบแน่น (กิตติพงษ์ กิตยารักษ์, 2545) กระบวน ยุติธรรมมอบหมายให้สำนักงานยุติธรรมจังหวัดเป็น ศูนย์ประสานงานยุติธรรมชุมชนเพื่อสร้างความเข้าใจ และสร้างเครือข่ายยุติธรรมชุมชนให้เกิดผลสัมฤทธิ์ (สมชาติ เอี่ยมอนุพงษ์, ม.ป.บ., หน้า 1-21)

งานยุติธรรมชุมชนเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาอาชญากรรม โดยมีบทบาทสำคัญ 3 ประการ คือ 1. การแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดในชุมชน โดยชุมชน เพื่อชุมชน 2. การระงับข้อพิพาทหรือการจัดการกับความขัดแย้งด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ และ 3. การป้องกันปัญหาอาชญากรรมโดยใช้หลักความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ปัจจัยความสำเร็จในการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานยุติธรรมชุมชนประกอบด้วย

1. มีประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิตหรือกิจกรรมสาธารณะที่อาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชนที่หลากหลาย
2. ผู้นำชุมชนเห็นพ้องด้วย
3. ผู้นำชุมชนต้องมีความสามัคคีไม่แตกแยกกัน
4. ผู้นำชุมชนต้องมีศักยภาพที่ดี
5. ชุมชนหรือคนในชุมชนต้องเข้าใจและเห็นถึงผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นหรือได้รับ
6. ชุมชนต้องมีความพร้อมที่จะเข้าร่วมกิจกรรม และ
7. การมีส่วนร่วมของภาคราชการที่เกี่ยวข้องแบบมีหุ้นส่วน (กลุ่มงานคุมประพฤติ สำนักงานคุมประพฤติภาค 7, 2551)

การออกแบบวิจัยและวิธีการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทัศนคติและการจัดการปัญหาอาชญากรรมตามแนวทางมุสลิม โดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการศึกษาข้อมูลเชิงลึกจากการสัมภาษณ์ ในระหว่างวันที่ 1 ตุลาคม ถึง 15 ตุลาคม พ.ศ.2554 และการศึกษาเอกสาร ทำการวิเคราะห์เชิงอุปนัย เน้นการบรรยายเชิงพรรณนาเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง ลึกซึ้ง แสวงหาความจริงของพื้นที่เป้าหมายที่มีขอบเขตเฉพาะ และแน่นอน ประกอบกับข้อมูลทางสถิติของภาครัฐ

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้เทคนิคการศึกษาหลายๆ เทคนิคร่วมกันเป็นเครื่องมือในการศึกษาและรวบรวมข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงจากปรากฏการณ์ในพื้นที่และนำมาซึ่งข้อมูลและคำตอบที่เป็นจริงเพื่อให้ครอบคลุมด้านกระบวนการยุติธรรม

ชุมชนแบบที่ชุมชนมีส่วนร่วมและแนวทางการแก้ปัญหาอาชญากรรม เทคนิคที่นำมาใช้ในการศึกษามีดังต่อไปนี้

1. แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) กับผู้นำด้านยุติธรรมชุมชนผู้ที่เป็นผู้นำชุมชน และได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้นำด้านยุติธรรมชุมชน และดาโต๊ะยุติธรรมเพื่อศึกษากระบวนการยุติธรรมชุมชนและบริบทที่เกี่ยวข้องของกฎหมายอิสลามในการแก้ปัญหาอาชญากรรม แบบสัมภาษณ์นี้จะไม่มีกำหนดโครงสร้างไว้แน่นอน เป็นการกำหนดประเด็นที่ใช้ในการศึกษา และสามารถเพิ่มเติมประเด็นที่น่าสนใจในขณะทำการเก็บข้อมูล

2. เครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์ต่างๆ ได้แก่ คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต กล้องดิจิทัล เครื่องบันทึกเสียง และสมุดจดบันทึก ใช้เป็นเครื่องมือในการวิจัย

3. การศึกษาจากเอกสาร (document) หลักฐานและสถิติเกี่ยวกับกฎหมายอาญา กฎหมายอิสลาม คดีอาชญากรรมและกระบวนการยุติธรรมชุมชน

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลในการศึกษาโดยจำแนกประเด็นของข้อมูลออกมาตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาที่ตั้งไว้ตามกรอบแนวคิดการวิจัย ทำการตรวจสอบข้อมูลที่ได้ และนำมาวิเคราะห์ข้อมูลโดยจัดให้เป็นระบบ หาความหมายแยกแยะในแต่ละประเด็น และเชื่อมโยงข้อมูล รวมทั้งหาความสัมพันธ์ของข้อมูล โดยจะทำการเปรียบเทียบเหตุการณ์ (incidents) จากข้อมูลภาคสนามและนำมาประมวลประเภทของข้อมูล และคุณลักษณะของข้อมูล เพื่อหาข้อค้นพบ ข้อสรุปที่ได้จากการเปรียบเทียบกับข้อมูลภาคสนามแล้ว เมื่อทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบและเชื่อมโยงเข้าด้วยกันแล้ว ผู้วิจัยทำการเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในลักษณะของการบรรยายเชิงพรรณนา เพื่อตอบคำถามตามวัตถุประสงค์การวิจัย กรอบแนวคิดการวิจัยที่ได้ตั้งไว้ ซึ่งจะได้ข้อสรุปเป็นแบบแผนและกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของชุมชนต่อไป

ผลการศึกษา

สถิติคดีอาชญากรรม

รายงานสถิติผลการป้องกันปราบปรามอาชญากรรมจากสำนักงานตำรวจแห่งชาติทั่วประเทศสามารถแบ่งเป็นกลุ่มคดีได้ดังนี้

1. กลุ่มคดีประเภทอุกฉกรรจ์สะเทือนขวัญ
2. กลุ่มคดีประเภทประทุษร้ายต่อชีวิตร่างกาย และเพศ
3. คดีประทุษร้ายต่อทรัพย์สิน
4. กลุ่มคดีที่น่าสนใจ อาทิ โจรกรรมรถ และคดีลักทรัพย์

5. กลุ่มคดีที่รัฐเป็นผู้เสียหายทั้งคดีความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด ฉ้อโกง การพนันและค้าประเวณี (ในกรณีนี้เน้นคดีความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดเป็นพิเศษ)

คดียาเสพติดเป็นคดีที่ทางราชการให้ความสำคัญทุกยุคทุกสมัย แต่ถึงกระนั้นการแพร่ระบาดของยาเสพติดก็ไม่ได้ทวีความรุนแรงลดน้อยลงจากสถิติของสำนักงานตำรวจแห่งชาติพบว่าในปี พ.ศ. 2552 มีคดียาเสพติดทั้งสิ้น 363,740 ราย จับกุมได้ 248,559 คน สำหรับปี พ.ศ. 2553 มีคดียาเสพติดทั้งสิ้น 266,010 ราย จับกุมได้ 281,740 คน ซึ่งมีแนวโน้มลดลงแต่ถึงกระนั้นคดียาเสพติดก็ยังเป็นคดีที่มีสถิติสูงกว่าคดีอาชญากรรมอื่นๆของประเทศไทย (กลุ่มงานสารสนเทศฯ ศูนย์เทคโนโลยีกลาง, 2554)

จากคำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรีนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร นายกรัฐมนตรีแถลงต่อรัฐสภาวันอังคารที่ 23 สิงหาคม พ.ศ.2554 ข้อ 1.2 กำหนดให้การแก้ไขและป้องกันปัญหาเสพติดเป็น “วาระแห่งชาติ” (คณะรัฐมนตรี, 2554)

“...โดยยึดหลักนิติธรรมในการปราบปรามลงโทษผู้ผลิต ผู้ค้า ผู้มีอิทธิพล และผู้ประพฤติมิชอบ โดยบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัด ยึดหลักผู้เสพคือผู้ป่วยที่ต้องได้รับการบำบัดรักษาให้กลับมาเป็นคนดีของสังคม พร้อมทั้งมีกลไกติดตามช่วยเหลืออย่างเป็นระบบดำเนินการอย่างจริงจังในการป้องกันปัญหาด้วยการแสวงหาความร่วมมือเชิงรุกกับต่างประเทศในการควบคุมและ

สกัดกั้นยาเสพติด สารเคมี และสารตั้งต้นในการผลิตยาเสพติดที่ลักลอบเข้าสู่ประเทศไทยใต้การบริหารจัดการอย่างบูรณาการและมีประสิทธิภาพ รวมทั้งดำเนินการป้องกันกลุ่มเสี่ยงและประชาชนทั่วไปไม่ให้เข้าไปเกี่ยวข้องกับยาเสพติดด้วยการรวมพลังทุกภาคส่วนเป็นพลังแผ่นดินในการต่อสู้กับยาเสพติด...”

และข้อ 8.2.2 ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมชุมชน

“...ปรับปรุงระบบการช่วยเหลือประชาชนที่ไม่ได้รับความเป็นธรรมด้วยมาตรการเชิงรุก ให้เข้าถึงความเป็นธรรมได้ง่าย รวดเร็ว ทั้งการช่วยเหลือด้านกฎหมาย ส่งเสริมกองทุนยุติธรรมเพื่อการคุ้มครองช่วยเหลือคนจน และคนด้อยโอกาส การคุ้มครองดูแลรักษาสีทิวทัศน์สิทธิเสรีภาพของประชาชน การเยียวยาผู้บริสุทธิ์และผู้ได้รับผลกระทบที่เกี่ยวข้อง การกระจายโอกาสการเข้าถึงความยุติธรรมไปสู่ระดับจังหวัด การเสริมสร้างความเข้มแข็งและยุติธรรมระดับชุมชนและหมู่บ้าน การพัฒนาทางเลือกของกระบวนการยุติธรรม...”

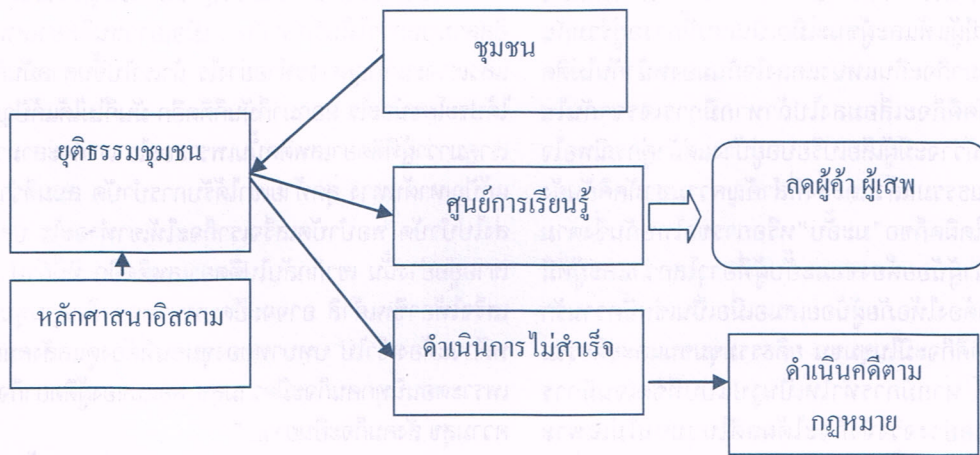
ซึ่งนโยบายด้านยาเสพติดถูกประกาศให้เป็นวาระแห่งชาติมาหลายยุคหลายสมัย แต่ก็ยังไม่สามารถขจัดภัยยาเสพติดให้หมดไปได้ แต่กลับทวีความรุนแรงมากขึ้นดังนั้นผู้ศึกษาจึงสนใจศึกษาแนวทางการแก้ปัญหาเสพติดอย่างยั่งยืนโดยการประยุกต์แนวทางยุติธรรมชุมชนผลานหลักการของศาสนาอิสลาม กระบวนการยุติธรรมชุมชนของอิสลาม

ภาระกิจหลักของกระบวนการยุติธรรมชุมชน 1.การป้องกันควบคุมอาชญากรรมและการกระทำผิด 2. การจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ 3.การเยียวยาและเสริมพลัง และ4.การรับผู้กระทำผิดคืนสู่ชุมชน ชุมชนมุสลิมมีมัสยิดเป็นศูนย์กลางการบริหารจัดการความขัดแย้งในชุมชน ซึ่งมีมัสยิดถือเป็นสถาบันหนึ่งที่มีอิทธิพลสำคัญต่อชีวิตของมุสลิม สะท้อนถึงเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชนที่เป็นศูนย์กลางแห่งวัฒนธรรมอิสลาม กรณีศึกษาชุมชนธรรณีคำเป็นการนำเสนอแนวคิดยุติธรรมชุมชนตามแนวทางอิสลามที่กลมกลืนและลงตัวตามภาระกิจของกระบวนการยุติธรรมชุมชน กล่าวคือ มี

การป้องกันความขัดแย้งในชุมชนโดย “ฮีบาคะฮะ.” (ความหมายของฮีบาคะฮะ คือ การเป็นบ่าวของพระเจ้า เป้าหมายแห่งการสร้างถิ่นและมนุษย์ กรอบของการทำฮีบาคะฮะต่ออัลลอฮ์ ผู้ที่ทำฮีบาคะฮะ.สมบูรณ์ที่สุด หน้าที่ของบ่าวที่พึงกระทำต่อพระองค์อัลลอฮ์ การแสดงการนอบน้อมอย่างสมบูรณ์ การเคารพภักดีต่ออัลลอฮ์) มีกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์โดย “มุชวาเราะฮ์ฮ์” (การมุชวาเราะฮ์ฮ์เป็นการปรึกษาหารือในเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนเพื่อหาทางออกหรือแนวทางสำหรับการดำเนินกิจการใดๆ ในชุมชนโดยมีเป้าหมายเพื่อความสงบสุขร่วมกัน ซึ่งถือเป็นเรื่องจำเป็นทางศาสนาที่กำหนดให้มีการปรึกษาหารือกันในการกิจการต่างๆ) มีการเยียวยาและฟื้นฟูผู้กระทำผิดหรือ “เตาบะฮ์ฮ์:” (การกลับเนื้อกลับตัวต่อพระเจ้าเป็นเจ้า หุตุการกระทำผิดความผิดนั้นทันที เสียใจอย่างสุดซึ้งในสิ่งที่ได้กระทำ ตั้งใจอย่างแน่วแน่ที่จะไม่กลับไปทำบาปอีกและคืนสิทธิที่ได้มีการละเมิด) และท้ายสุดเป็นการคืนคนดีสู่สังคม นอกจากนั้นชุมชนชนนียะฮ์ยังมีฮุกุมฟากัด(การสร้างข้อตกลงร่วมกันของชุมชนในการห้ามหรือส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนปฏิบัติตาม)เป็นข้อกำหนดเพื่อความสมานฉันท์ในชุมชนซึ่งเกิดจากข้อตกลงกันภายในชุมชน และชุมชนยังมีคณะกรรมการชุมชนอันประกอบด้วยกรรมการบริหาร 7 คนเป็นผู้บริหารจัดการชุมชนแม้กระทั่งการ

เลือกผู้ใหญ่บ้าน การมุชวาเราะฮ์ฮ์ถือเป็นจุดเด่นที่สำคัญของชุมชนมุสลิมในการเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับการดำเนินงานต่างๆ ของชุมชนไม่ว่าจะเป็นการร่วมกันคิด หรือร่วมกันปฏิบัติ ซึ่งจะทำให้สมาชิกในชุมชนมีความผูกพันกับชุมชนและยังส่งผลต่อความยั่งยืนของนโยบายต่างๆที่ใช้ในชุมชนอีกด้วย การจัดการความขัดแย้งในชุมชนมุสลิมด้วยวิธีการมุชวาเราะฮ์ฮ์มีจุดเด่นที่น่าสนใจดังต่อไปนี้ 1. กระบวนการในการจัดการความขัดแย้งเน้นการประนีประนอมคู่กรณีทั้งสองฝ่ายและจะพยายามให้เรื่องราวความขัดแย้งจบลงภายในชุมชน 2. ไม่มีการกำหนดอัตราโทษของความผิดที่จะนำเข้าสู่การมุชวาเราะฮ์ฮ์ 3. ไม่มีการกำหนดรูปแบบที่แน่นอนตายตัว โดยมีลักษณะยืดหยุ่นไปตามสถานการณ์ของแต่ละกรณีความขัดแย้ง 4. ใช้กระบวนการลงโทษทางสังคมแบบไม่เป็นทางการ เช่น การที่ผู้นำถามไถ่ผู้ที่ไม่ปฏิบัติตามฮุกุมฟากัดของชุมชนจากเพื่อนบ้านเพื่อให้เกิดความสำนึก เป็นต้น 5. มีลักษณะข้ามมิติของเวลาและข้ามภพข้ามชาติ ในกรณีที่ผู้กระทำผิดคืนสิทธิของผู้เสียหายที่ตน ได้ละเมิดก็ต้องมีการชดใช้หรือรับโทษในวันแห่งการตอบแทนในโลกหน้าตามความเชื่อทางศาสนาอิสลาม (มุฮัมหมัดรอฟีอี มุชอม,ม.ป.ป.)

ภาพ 2 แนวทางการลดผู้เสพและผู้ค้ายาเสพติด

การดำเนินงานยุติธรรมชุมชนควรพิจารณาทุนทางสังคมของชุมชนที่มีอยู่เพื่อเกื้อหนุนการดำเนินการของกระบวนการยุติธรรมชุมชน ทุนทางสังคมดังกล่าวได้แก่ ระบบคุณค่าและความเชื่อ ผู้นำ โครงสร้างความสัมพันธ์ของชุมชน เวทีสำหรับการประชุมหารือและจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ และข้อตกลงเพื่อความสมานฉันท์ในชุมชน (จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, สุทธิ สุขยิ่ง., และ มุฮัมหมัดรอฟีอี มูซอ, 2551, หน้า 167-170, 227-228, 233)ชุมชนมุสลิมภายใต้การนำของอิหม่ามจะร่วมกันสร้างข้อตกลงร่วมกันของชุมชนในการห้ามหรือส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนปฏิบัติตาม เรียกกันว่า “ฮุกุมฟากัต” เป้าหมายที่สำคัญของการขับเคลื่อนชุมชนมุสลิมก็คือการสร้างชุมชนตักวา (การยำเกรงต่ออัลลอฮ์) ฮุกุมฟากัตของชุมชนเน้นเป้าหมายในการสร้างชุมชนแห่งการตักวา การไกล่เกลี่ยก่อนคดีขึ้นสู่ศาลนั้นเป็นการใช้หลักของศาสนาอิสลามมาใช้ระงับข้อพิพาทเบื้องต้นในชุมชนกรณีค่าเองมีการใช้วิธีการนี้ ในการไกล่เกลี่ยคนในชุมชนที่มีการพิพาทในเรื่องต่างๆอยู่แล้วส่วนมากเป็นเรื่องเล็กน้อยๆไม่รุนแรงและส่วนมากก็จะตกลงกันได้และเป็นทีพอใจของทั้งสองฝ่ายที่เป็นเช่นนี้ก็อาจจะเพราะ “ในชุมชนของเราเกือบทั้งหมดเป็นชุมชนอิสลามและสืบทอดมาจากตระกูลเดียวกันจึงถือได้ว่าเป็นพี่น้องกันทั้งนั้น” โต๊ะอิหม่าม ค. (นามสมมุติ) กล่าว คำว่ายุติธรรมชุมชนนั้นเป็นเรื่องที่ควรให้ความสนใจกล่าวคือจะช่วยในการลดความขัดแย้งในชุมชนได้เป็นอย่างดี เพราะว่าหากมีการฟ้องร้องกันมีการตัดสินคดีจะต้องมีผู้แพ้และผู้ชนะเมื่อเป็นเช่นนี้การอยู่ร่วมกันในเวลาต่อมาก็จะกินแหนงแคลงใจกันมองหน้ากันไม่ติดความสามัคคีก็จะเสื่อมลงไปถ้าหากมีการเจรจากันในชุมชนถึงแม้ว่าจะมีผู้เสียเปรียบอยู่บ้างแต่ถ้าคุณกรณีพอใจก็ถือว่าเป็นธรรมแล้วและสิ่งที่สำคัญความสามัคคีกันยังคงอยู่ฝ่ายใดผิดก็ขอ “มะอับ” หรือการขอโทษกันซึ่งตามหลักศาสนาผู้น้อยต้องขอมะอับผู้ที่อาวุโสกว่าและผู้ที่มีอาวุโสกว่าต้องให้อภัยผู้น้อยเสมอเมื่อเป็นเช่นนี้ความรักความสามัคคีก็จะมีในชุมชน ยุติธรรมชุมชนและยุติธรรมสมานฉันท์ หากมีการทำให้เป็นรูปแบบที่ชัดเจนมีการขับเคลื่อนอย่างจริงจังก็จะได้ผลดีในชุมชนไม่เฉพาะชุมชนมุสลิมเท่านั้นคิดว่าชุมชนพุทธและชุมชนอื่นๆก็สามารถนำไปใช้ได้เช่นกัน สอดคล้องกับคำกล่าวของดาโต๊ะ ย. (นามสมมุติ) ที่กล่าวว่า

“...เรากำลังพยายามที่ผลักดันเรื่องของยุติธรรมชุมชนเข้าไป ที่นี้จะมีบทบาทสำคัญที่จะแก้

ปัญหา ถ้าสมมติว่าตำบลใด ถ้าสามารถสร้างยุติธรรมชุมชนขึ้นมา ก็เหมือนกับในสมัยเดิม สมัยเดิมก็จะมีกฎกติกาของบ้านเรือนของแต่ละท้องถิ่น เขาก็จะมีกฎกติกาชุมชนเข้าไป โดยไม่คำนึงถึงว่า ในชุมชนนั้นมีทั้งพุทธ มุสลิม มีหลายๆอย่าง ก็มาวางกติกาด้วยกันขับเคลื่อนในเรื่องของยาเสพติด ในเรื่องของความเป็นอยู่ในเรื่องอาชีพ ก็แล้วแต่ ในระบบก็จะสร้างสังคมที่ดีขึ้นเพราะฉะนั้นสังคมส่วนใหญ่ เราสามารถที่จะฟื้นฟูในเรื่องของยุติธรรมชุมชนให้มันเกิดทุกตำบล/ท้องถิ่น ก็จะดีกว่ามากดีกว่าจะใช้ยุติธรรมขั้นพื้นฐานที่เราใช้ไป...”

การกระทำผิดในเรื่องของอาชญากรรมเช่นในเรื่องของยาเสพติดหากมีการเสกก็จะร่วมกับผู้นำชุมชน กรรมการชุมชนเรียกตัวมาตักเตือนให้เลิกแต่ยังคงเป็นปัญหาเนื่องจากชุมชนเป็นชุมชนเปิดเป็นทางผ่านไปยังชุมชนอื่นปัญหาจึงยังคงมีอยู่ไม่หมดไป สอดคล้องกับคำกล่าวของ ดาโต๊ะ ย. (นามสมมุติ) ที่กล่าวว่า

“...กระบวนการยุติธรรมหลักก็เอามาแก้ปัญหาปลายทางทั้งนั้นเราไม่ได้เอามาแก้ปัญหาต้นทาง ที่นี้ถ้าจะคิดปัญหาต้นทางเราต้องเอายุติธรรมชุมชนตนเองเป็นหลักในสังคมตอนนี้มีปัญหาอะไร สมมติว่ามีปัญหายาเสพติด เราวางแผนร่วมกันว่าจะทำอย่างไรให้ชุมชนเราปลอดจากยาเสพติด การทำงานตรงนั้นเรามาปรึกษากัน ระบบอิสลามก็สนับสนุนอยู่แล้วในเรื่องของการปรึกษาหารือกันตามหลักศาสนาอิสลาม ในเรื่องทุกอย่างในชุมชน/สังคมอิสลามบอกว่าให้ปรึกษากัน... เมื่อเยาวชนติดยาเสพติดแล้วเราจะแก้ปัญหาจะอย่างไร ถ้าเราไปขึ้นศาลมันก็ไม่ได้ประโยชน์อะไร ออกมาก็มันก็ติดอีก มันก็ไม่ได้แก้ปัญหา เราดูว่าผู้ที่ติดยาเสพติดนั้นเพราะอะไร เราก็จะสามารถแก้ปัญหาต้นทาง สุดท้ายเขาได้รับการบำบัด สมมติว่าเราส่งไปบำบัด พอบำบัดเสร็จเราก็จะให้เขาทำอะไร ปลอ่ยเขาอยู่อย่างนั้น เขาก็กลับไปติดยาเสพติดอีก ที่นี้ถ้าบำบัดเสร็จให้อาชีพเค้าสิ อาจจะยึดบทบาทของอิสลามชุมชนหลักจะต้องเข้าไป บทบาทของชุมชนที่ต้องดูแลสังคมเอง เพราะตอนนี้ทุกคนก็มีความสุข พ่อแม่ของผู้ติดยา ก็มีความสุข สังคมก็จะยืนยาว...”

จากการสัมภาษณ์พบว่า การที่จะจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ในการป้องกันปัญหาเสพติดในชุมชนนั้น หากมิได้คิดว่าน่าจะมีผลดีเนื่องจากจะได้นำสิ่งที่เป็นความรู้ที่จะเผยแพร่ให้สมาชิกในชุมชนได้รับรู้โดยเฉพาะความรู้เกี่ยวกับปัญหาเสพติดซึ่งเป็นปัญหาใหญ่

ของบ้านเมืองอยู่ในขณะนี้ โดยให้ชุมชนมีบทบาทในการแก้ปัญหาของชุมชนเองในระดับหนึ่งก่อน ส่วนศูนย์จะมีรูปแบบและการขับเคลื่อนอย่างไรนั้นมีการเสนอที่สอดคล้องกันว่าควรจะต้องมีคณะกรรมการต่างๆในชุมชนมามีส่วนร่วม เช่น ผู้นำชุมชน ผู้นำศาสนา กรรมการชุมชน ผู้อำนวยการโรงเรียน และภาครัฐ โดยเฉพาะโรงเรียนซึ่งมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนในพื้นที่ในส่วนของเด็กนักเรียนซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายในการให้ความรู้ เช่น องค์ความรู้เรื่องกฎหมาย เรื่องสร้างเยาวชนให้มีความรู้มีทักษะ เป็นต้น การขับเคลื่อนศูนย์ที่เป็นรูปธรรม น่าจะสร้างกิจกรรมที่จะเป็นประโยชน์ นอกจากนั้นการได้รับความร่วมมือจากภาคราชการโดยเฉพาะ ตำรวจ และ เจ้าหน้าที่เขต หรืออำเภอเป็นสิ่งที่ต้องขอความร่วมมือให้เป็นหลักในการขับเคลื่อนศูนย์การเรียนรู้จึงจะดำเนินไปได้ ดังเช่นโครงการของทหารทางภาคใต้ที่เรียกว่าโครงการภูถันนันบารูคือ เดินทางสายใหม่ เป็นการมุ่งเน้นให้เยาวชนและเด็กทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ในรูปแบบการออกค่ายเสริมความรู้ การดำเนินงานของศูนย์การเรียนรู้เป็นไปในรูปแบบของคณะกรรมการน่าจะเป็นแนวทางการบริหารจัดการศูนย์ที่ดีรวมทั้งควรมีการติดตามประเมินผลด้วย ชุมชนที่เข้มแข็งที่ปลอดภัยเสถียรคือได้รับความร่วมมือจากสังคมในชุมชนนั้นๆ ลำพังใช้กฎหมายอย่างเดียวแก้ปัญหาไม่ได้ในเรื่องของยาเสพติด สิ่งที่สำคัญ คือ ศูนย์การเรียนรู้ระดับชุมชนที่สำคัญจะต้องควบคู่ไปกับยุติธรรมชุมชนด้วยกัน ซึ่งกระบวนการยุติธรรมชุมชนของอิสลามนั้นมีองค์ประกอบที่เหมาะสมอยู่แล้วกล่าวคือ มีข้อตกลงร่วมกันของชุมชนหรือ “ฮุกุมฟากัด” มีการป้องกันความ

ขัดแย้งในชุมชนโดย “ฮีบาคะฮะ” มีกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์โดย “มุชวาเราะฮ์ฮะ” มีการเยียวยาและฟื้นฟูผู้กระทำผิดหรือ “เตาบะฮะ” และท้ายสุดเป็นการคืนคนดีสู่สังคม ซึ่งเป็นการครบกระบวนการยุติธรรมชุมชนและสามารถใช้ในการดำเนินงานของศูนย์การเรียนรู้เพื่อป้องกันปัญหาเสถียรได้อย่างยั่งยืนได้ ตามภาพ 2 จากการศึกษากรณีศึกษาได้ใช้แนวทางยุติธรรมชุมชนแบบมุสลิมในการแก้ปัญหาเสถียรจนได้รับรางวัลชุมชนสีขาวแล้ว ชุมชนยังไม่หยุดนิ่งได้ใช้แนวทางเครือข่ายสังคมแบบเครือข่ายตีมาประยุกต์ใช้ด้วยโดยประธานชุมชนกล่าวว่า

“...กำลังทำยุติธรรมชุมชน ผมทำกลุ่มระบบเครือข่าย ผมทำอยู่ 12 กลุ่ม คือนายนี้ ตระกูลนี้ มีลูกใครบ้าง ดึงเป็นสายออกมา จะมาตุลูกคนนี้ พ่อแม่คู่นี้มีใครบ้าง จนคนสุดท้าย ไล่กันสุดสาย มองปีรูเลย ตระกูลใครเยอะ มีไม่มี จะรู้ ถ้าไม่ทำ ผมคิดของผม ชาวบ้านคิดขึ้นมาเอง มีลูกแค่นี้ ผมจะถามก่อน จะเรียกประชุม กินข้าวสักมื้อ ญาติพี่น้องของผมจะบอกว่าตระกูลนี้เอ็งดูแลหน่อยได้ไหม ไอนี้มีลูกอีก ตั้งต้นใหม่ และคนนี้มีหลานอีกไหมดึงออกมาให้เห็น คนสุดท้ายจะจำได้ เป็นแผนที่เครือข่ายที่ชัดเจน ที่สุดจะเอาเครือข่ายเข้าไปคุม เรื่องยาเสพติด...เริ่มต้นตระกูลจะดูในสายนั้น พี่คนโตดูน้อง ดูในตระกูลใครพูดได้ ซึ่งเราก็คิดรูปแบบของเรา ผมดูแล้วต้องช่วยตัวเอง เรื่องยาเสพติดใครช่วยไม่ได้หนึ่งเราลองผดลองถูกกันมาหลายปีแล้ว จะเอาใครมาช่วยผมดูแล้วมาเพื่อถ่ายรูป มาเพื่อผ่าน มาเพื่อที่จะมาสร้างสรรค์ผมก็ชม เราอยากให้เป็นรูปธรรม ยิ่งปราบปรามยังไม่สำเร็จ...”

ตาราง 1

เปรียบเทียบสถิติคดีอาญา 5 กลุ่มของ สน.ลำผักชีเฉพาะชุมชนธรรมา

ประเภทของคดี	2552	2553
คดีอุกฉกรรจ์สะเทือนขวัญ	0	0
คดี ชีวิต ร่างกาย และเพศ	0	0
คดีประทุษร้ายต่อทรัพย์	1	1
คดีที่นำสนใจ	0	1
คดีที่รัฐเป็นผู้เสียหาย	14	11
ยาเสพติด	14	11

แหล่งที่มา: สถานีตำรวจนครบาลลำผักชี, 2554

จากข้อมูลของสน. ลำผักชีเกี่ยวกับการเปรียบเทียบสถิติคดีอาญา 5 กลุ่มของ สน.ลำผักชีในปี พ.ศ.2552 กับ พ.ศ.2553 พบว่าสถิติคดีอาญาเสพติดของชุมชนในปี พ.ศ.2553 มีจำนวนลดลงกว่าปี พ.ศ.2552 ถึงกระนั้นคดีอาญาเสพติดยังคงเป็นปัญหาของทุกพื้นที่ แต่อย่างไรก็ตามในชุมชนกรณีค่านั้นมีคดีอาญาเสพติดเพียง 14 และ 11 คดีซึ่งทำการจับกุมได้ทั้งหมด ซึ่งสถิติคดีอาญาเสพติดของทั้งพื้นที่ของสน.ลำผักชีพบว่าคดีแจ้งทั้งหมด 351 คดีในปี พ.ศ.2553 และสำหรับสน.หนองจอกที่มีพื้นที่ติดกันพบว่าคดีแจ้งทั้งหมด 231 คดีในปี พ.ศ.2553 (สถานีตำรวจนครบาลลำผักชี, 2554) แสดงให้เห็นว่าชุมชนกรณีค่านี้อาจมีปัญหายาเสพติดต่ำกว่าในพื้นที่ใกล้เคียง

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ความเป็นมุสลิมทำให้ชุมชนกรณีค่านี้อาจมีความเข้มแข็ง เนื่องจากชุมชนกรณีค่านี้อาจมีความอิสระทางด้านการคิดและอุดมคติ มีการรวมตัวกันของชุมชนเป็นไปเพื่อประโยชน์ส่วนรวม สมาชิกในชุมชนมีวัตถุประสงค์ร่วมกันในการพัฒนา มีการกระทำร่วมกัน (collective action) กิจกรรมร่วมกัน มีความเอื้ออาทรต่อกันตามหลักศาสนาอิสลาม นอกจากนั้นชุมชนกรณีค่านี้อาจมีลักษณะเป็นชุมชนเรียนรู้ (learning organization) มีการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้หลายศูนย์ สมาชิกของชุมชนมีการเรียนรู้ข่าวสารด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และความรู้ด้านต่างๆโดยมีลักษณะของการเรียนรู้ร่วมกัน เป็นชุมชนที่มีจิตวิญญาณ (spirituality) ยึดมั่นในการเป็นอิสลามิกชนที่ดีตามแนวทางชุมชน “ดีกว่า” หรือชุมชนที่อ่อนน้อมต่อพระเจ้าเป็นเจ้า สมาชิกในชุมชนมีความผูกพันกัน มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ช่วยเหลือและเสียสละทำงานเพื่อชุมชน มีจิตสำนึกของความเป็นเจ้าของชุมชน และเป็นชุมชนที่สามารถจัดการตนเองได้โดยมีการแบ่งการดูแลตนเองออกเป็นกลุ่มบ้านต่างๆ 14 กลุ่มบ้านมีหัวหน้ากลุ่มบ้านดูแลต่อจากครอบครัว ซึ่งก็มีการจัดทำผังเครือญาตินำมาใช้ในการช่วยกันดูแลคนในครอบครัวเดียวกันไม่ให้ออกนอกกลุ่มนอกรทาง นอกจากนั้นผู้นำชุมชนทั้งสังคมและศาสนามีความรู้ความเข้าใจในระบบ

ยุติธรรมชุมชนเป็นอย่างดีได้รับการอบรมและปฏิบัติกระบวนการยุติธรรมชุมชนจริงในชีวิตประจำวัน ชุมชนกรณีค่านี้อาจมีการนำกระบวนการยุติธรรมชุมชนมาประยุกต์ใช้ร่วมกับหลักการศาสนาอิสลาม อันประกอบด้วย ฮุกุมฟากัด ฮีบาดะฮอ มูชาวาเราะฮ์ฮอ เตาบะฮอและการคืนคนดีสู่สังคมจนได้รับผลสำเร็จในการแก้ปัญหาอาญาเสพติด เป็นการสร้างกระบวนการยุติธรรมให้เกิดขึ้นเองภายในชุมชน สามารถแก้ปัญหาลดความบาดหมางและลดคดีความได้เป็นอย่างดี อีกทั้งมีกระบวนการในการบริหารจัดการปัญหาอาญาเสพติดตามหลักการมีส่วนร่วมของยุติธรรมชุมชนกับศาสนาอิสลามจนกระทั่งได้รับคำยกย่องจากกองบังคับการตำรวจนครบาล 3 ให้เป็นชุมชนสีขาวปลอดจากยาเสพติด จึงเห็นได้ว่าแนวทางยุติธรรมชุมชนแบบมุสลิมมีส่วนสำคัญในการป้องกันปัญหาอาญาเสพติดอย่างได้ผล

อภิปรายผล

การที่ชุมชนกรณีค่านี้อาจเป็นชุมชนมุสลิมมีความเข้มแข็งนั้นสอดคล้องกับงานของ อุดุลย์ วังศรี (2543) และสุพจน์ แสงเงิน (2547) ที่เสนอว่าแนวทางศาสนาอิสลามสอนให้มีความรักสามัคคีกันในกลุ่มมุสลิม ชุมชนมุสลิมที่เข้มแข็งนอกจากการมีความรักสามัคคีกันในกลุ่มและยังมีความยึดมั่นในศรัทธาที่มีต่อองค์พระผู้เป็นเจ้าและยึดถือคัมภีร์อัลกุรอานเป็นเสมือนธรรมนูญของชีวิต ซึ่งยาเสพติดถือว่าเป็นสิ่งต้องห้ามในศาสนา แต่ถึงกระนั้นกระแสโลกาภิวัตน์ก็ส่งผลกระทบต่อแนวทางศาสนาทำให้เกิดปัญหาอาญาเสพติดขึ้นในชุมชน แต่จากสถิติของสถานีตำรวจนครบาลลำผักชีก็บ่งชี้ว่ามีคดีอาญาเสพติดในชุมชนน้อยมากและด้วยนโยบายบ้านสีขาวจึงทำให้ปัญหาอาญาเสพติดได้รับการดูแลมากยิ่งขึ้น ประกอบกับการนำแนวทางยุติธรรมชุมชนมาใช้ยิ่งทำให้การจัดการปัญหาอาญาเสพติดหมดไปจากชุมชนได้ สอดคล้องกับงานของ อริศรารรณ สมิตี (2551) ที่ระบุว่าผู้ดำเนินการไกล่เกลี่ยได้รับการอบรมความรู้และนำระบบคุณธรรมจริยธรรมมาใช้ในกระบวนการแก้ปัญหาอาญาเสพติดด้วย

ข้อเสนอแนะ

แนวทางของยุทธธรรมชุมชนร่วมกับหลักการทางศาสนาอิสลามมีความสอดคล้องและแสดงให้เห็นผลในการจัดการปัญหาอาชญากรรมของชุมชนกรณีคำมาแล้ว โดยพิจารณาจากสถิติคดีอาชญากรรมที่ชุมชนกรณีคำมาสถิติต่ำกว่าชุมชนใกล้เคียงและได้รับการยกย่องให้เป็นชุมชนสีขาวปลอดยาเสพติด จึงน่าจะขยายผลของแนวทางนี้เข้าสู่ชุมชนมุสลิมอื่น เนื่องจากจะมีบริบทด้านวัฒนธรรมคล้ายคลึงกันอีกทั้งมีความเข้าใจในหลักการทางศาสนาเป็นหลักอยู่แล้วเพียงเสริมความรู้ด้านยุทธธรรมชุมชนและกฎหมายอิสลามบางประเด็นมาปรับใช้น่าจะส่งผลดีต่อการจัดการปัญหาอาชญากรรม

เนื่องจากชุมชนยังมีปัญหาอื่นๆในด้านสังคมและเศรษฐกิจ การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมน่าจะมีความสำคัญในการศึกษาและพัฒนาเพิ่มเติม โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมประเมินผลและร่วมรับผล จะเป็นการเสริมแนวทางของยุทธธรรมชุมชนร่วมกับหลักการทางศาสนาอิสลามให้ได้ผลดียิ่งขึ้นและในทางวิชาการเป็นการตรวจสอบยืนยันผลในการสร้างองค์ความรู้ที่แข็งแกร่งขึ้นต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กาญจณี ละอองศรี, และ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2552). โลกของอิสลามและมุสลิม: ในสยามประเทศไทย-อุษาคเนย์-เอเชียตะวันออกเฉียงใต้. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- กิตติพงษ์ กิตยารักษ์. (2545). *กระบวนการยุทธธรรมเชิงสมานฉันท์: ทางเลือกใหม่สำหรับกระบวนการยุทธธรรมไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- คณะรัฐมนตรี. (2554). *คำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรี*. ค้นเมื่อ 30 กันยายน 2554, จาก http://www.cabinet.thaigov.go.th/bb_main31.htm.
- จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย สุทธิ สุขยั้ง และ มุฮัมหมัดรอฟีอี มูซอ. (2551). *ยุทธธรรมชุมชน: การเปิดพื้นที่ของชุมชนในการอำนวยความสะดวกยุทธธรรม (Community justice: widening the sphere of communities in doing justice)*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ชัยวัฒน์ ปานบุญทอง. (2541). *คุณภาพชีวิตด้านชีวิตครอบครัวและชุมชนของชาวไทยมุสลิมในชุมชนชนบท : ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านต้นหยง ตำบลบึง อำเภอรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส*. ภาคนิพนธ์คณะพัฒนาสังคม, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, กรุงเทพฯ
- มุฮัมหมัดรอฟีอี มูซอ.(ม.ป.ป.). *การจัดการความขัดแย้งในวิถีมุสลิมไทย*.ปัตตานี. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
- วิกิพีเดีย. (2554). *ยาเสพติด*. ค้นเมื่อ 30 กันยายน, 2554, จาก <http://th.wikipedia.org/wiki/>

- สถานีตำรวจนครบาลลำผักชี. (2554). *สถิติอาชญากรรม*. กรุงเทพฯ: สำนักงานตำรวจแห่งชาติ.
- สมชาติ เอี่ยมอนุพงษ์. (ม.ป.ป.). *ยุติธรรมชุมชนคืออะไร*. กรุงเทพฯ: กรมคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรม.
- สมาน ดิอราแม. (2545). *ภูมิหลังและบทบาทของคณะกรรมการมัสยิดในการพัฒนาชุมชน: ศึกษาเฉพาะกรณีมัสยิด
ในอำเภอสิงหนคร ภาคนิพนธ์คณะพัฒนาสังคม, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, กรุงเทพฯ.*
- สุเทพ สุวีรางกูร. (2551). *ปัญหาสังคม*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- สุพจน์ แสงเงิน. (2547). *มิติทางวัฒนธรรมที่เอื้อต่อความเข้มแข็งของชุมชนแผ่นดินทองคอยรุตตี้-ตี้กัว*. กรุงเทพฯ:
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม.
- อดุลย์ วังศรีคุณ. (2543). *การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง: การ
วิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาอภิมาน*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
- อริศรารรรณ สมีดี. (2551). *บทบาทของคณะกรรมการศูนย์ยุติธรรมชุมชนในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยสันติวิธี*.
มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- อังคณา บุญสิทธิ์. (2551). *ยุติธรรมชุมชนกับความสมานฉันท์ในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: กรมคุมประพฤติ
กระทรวงยุติธรรม.
- Karp, D. R., & Clear, T. R. (2000). Community justice: A conceptual framework. *Boundaries changes
in criminal justice organizations*, 2, 323-368.